

Osmanlı Harekatı Günlüğü Yemen 1849

Mustafa Hami

Heemstede, SOTA, 2017, 354 Sayfa, ISBN: 978-90-6921-011-7

Mustafa Halil AYDIN*

Asıl adı “Sevkü'l-askeri'l-cedîd der-ahd-i Sultân Mecîd” olan yazma eserin müellifi Mustafa Hami, Osmanlı ordusunda görevli genç bir doktordur. SOTA (Türk ve Arap Dünyası Araştırma Merkezi) tarafından yayına hazırlanan yazmayı akademi dünyasına tanıtan ilk isim Klaus Kreiser'dir. Tek nüsha olan bu yazma, Berlin'de Preussische Staatsmuseum'da bulunmaktadır. Müze envanterine 1926'da giren eserin ne şekilde orada bulunduğu ise bilinmiyor. 82 yapraktan oluşan yazmaya, transkribe edilme sürecinde düzenleyiciler tarafından sayfa sayıları verilmiş ve böylelikle ortaya 107 sayfalık bir metin çıkmıştır. İlk 54 yaprağı önlü arkalı yazılı olan yazmanın geri kalan yapraklarında 27 adet çizili resim bulunmaktadır. Bu resimler bölgedeki yapıları ihtiva etmekte ve adeta fotoğraf gibi kenti belleğimizde canlandırmaya yardımcı olmaktadır. Kitapta ilk olarak yalınlaştırılmış metne yer verilmiş, sonraki bölümde bir sayfada yazma diğer sayfada çevirisi olacak şekilde transkribe metin yer almıştır. Yazmanın içeriğinden söz edecek olursak, 1849 yılında Yemen'e yapılan bir askeri harekatı anlatmaktadır. Müellifi Mustafa Hami, İstanbul'da tıp eğitimi almış, sonrasında Hicaz'da askerî doktor olarak bulunmuştur.

* Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Tarih Bölümü Lisans Öğrencisi, mustafahalilaydin@gmail.com

“Osmanlı Harekatı Günlüğü” başlığı altında yazılan yazmanın sadeleştirmesini Prof. Dr. Cihan Okuyucu yapmış, eserin giriş ve tanıtım yazılarını ise Prof. Dr. Klaus Kreiser kaleme almıştır. Mehmet Tütüncü’nün yayına hazırladığı eserin içerisinde yazmanın özeti ve yazmada bahsi geçen önemli kişiler için ayrıca başlık açılmıştır.

Yazma hakkında bir şeyler söyleyecek olursak eğer; Olaylar kronolojik olarak aktaran Mustafa Hami günlüğüne “Gazi Sultan Abdülmecid Han”a yönelik uzun bir elkab kısmıyla giriş yapmıştır. Yemen’de çıkan ayaklanma üzerine, Yemen’de yeniden Osmanlı hakimiyetini tesis için Sultan Abdülmecid bir ordu göndermeye karar vermişti ve Mustafa Hami de bu orduda doktor olarak görev almıştır. Akabinde bu eseri kaleme almaya cesaret ettiğini söyler ve gördüklerini anlatmaya başlar. Burada yazarın başından itibaren gördüklerini olduğu gibi anlatmakta olduğunu görürüz. Osmanlıca metni de ziyadesiyle okunaklı olan eserin devamında hareketin hazırlıkları ve yolculuk süresince ordunun başından geçen olaylar aktarılır. Mustafa Hami yol boyunca rastladığı yapıları sözel olarak başarılı şekilde tasvir etmiş ve yukarıda da zikredildiği gibi ayrıca resmederek önemli bir eser bırakmıştır. Hudeyde, teslim olmak istemeyen Şerif Hasan’a rağmen Hz. Peygamberin ruhaniyetinin tecellisiyle Padişah’ın parlak başarılarından biri olmak üzere Şerif Hasan’ın zulmünden çekilip alınmış ve devamında çarşı ve pazarlarda buranın artık adalet ve şefkatle yönetileceği ilan edilmiştir. Şerif Hasan’ın ağabeyi Şerif Hüseyin’in Hudeyde yakınlarına gelerek af dilemesini de aktaran Mustafa Hami burada taraflar arasındaki mektuplaşmalardan da söz eder. Ordunun bir doktoru olarak bu mektupların içeriğine ne şekilde bu derece vakıf olduğu merak edilir bir ayrıntıdır.

Ordunun güzergahı ile alakalı detaylı bilgiler veren Mustafa Hami, coğrafya ve iklimin meydana getirdiği zorluklardan söz de eder. Meselâ sâir mahallerde lodos rüzgârının zuhûrunda havaya bir mikdâr germiyyet âriz olup vücûd-ı insâna bir nev’-i teleyyün urûzuna sebep olur (s. 174). San’a’ya varan askerlerin eşraf tarafından nasıl katledildiğini detaylı bir şekilde anlatmıştır. Yorgun olan askerlerden kimisi dinlenmeye çekilmiş; kimisi çarşıya, berbere ve hamama işlerini halletmek üzere gitmişlerdir. San’a ahâlîsi ezhân-ı bâride ashâbından olup huşunet-i tabî’atleri cihetle Türk uşapının oraya geldiklerini çekemediklerinden cümle pür-silâh olarak asâkiri merkûmenin üzerlerine yürüyerek hammâmda ve berber dükkânında bulduklarını ve çarşıda gördüklerini hemân oralarda katl ve i’dâm ile kasr-ı mezbûra dahî hüçûm etmişler... (s. 196). Ramazan ayında yapılan bu katliama karşı bir ay boyunca mücadele verilir. Mustafa Hami bu süreci uzun ve detaylı bir şekilde anlatır. Yemen’de etkin mezhep Zeydiliğin oynadığı role de şahit olduğu olaylar çerçevesinde değinir. Askerle yerel halk arasında bu sebeplerden ötürü de ölümlü kavgalar yaşanmış ve hatta Mefhak’taki askerleri dahi komple öldürmeye yönelik girişimlerde bulunulmuş. Mustafa Hami’nin anlatımına göre oranın şeyhi böyle bir katliamın önüne geçmiş.

Yazmanın 62 ve 75. Sayfaları arasında San’a tüccarlarından Mahmud Acmi isimli bir zatın Hudeyde’de bulunan El-Hac Ahmed isimli bir zata yazdığı mektuba yer verilir. Bu mektupta San’a’daki karışıklar

canlı bir tasvirle anlatılır. 24 Ağustos günü Osmanlı askerlerinden geriye kalanlar San'a'dan ayrılıyor ve 6 Eylül'de Hudeyde'ye giriyorlar. Mustafa Hami, Tevfik Paşa'nın burada yaşadıklarını bir çavuşun ağzından dinleyip okuyucuya aktarıyor. Başarısızlıkla sonuçlanan hareket sonrası 12 Eylül 1849'da Osmanlı askerleri moralleri bozuk bir şekilde Cidde'ye dönüyorlar. Başarısızlıkla sonuçlanan Yemen hareketinin ardından Doktor Mustafa Hami'nin ardında bıraktığı bu eser müstesna bir öneme sahip. Eserin önemi Mehmet Tütüncü'ye göre; Kıbrıslı Tevfik Paşa'nın Yemen seferi ile 1871'de Ahmet Muhtar Paşa'nın Yemen'i yeniden ele geçirdiği tarihe kadar yaşananlar hususunda Osmanlı arşivinde yeterli kaynak yoktur ve neticesinde aydınlatılabilmiş değildir. Mustafa Hami'nin kaleme almış olduğu bu yazma az önce zikrettiğimiz kaynak yokluğu esas alındığında bu eserin kıymeti okur için anlaşılır olacaktır. Ayrıca yazmada bulunan yirmi yedi adet resim sanat eseri olmaktan ziyade kitapta anlatılan olayların gerçekleştiği mekanları betimleyen basit resimlerdir. Basitliği oranında coğrafyayı görünür kılan bu resimler sulu boya tekniğiyle renklendirilmişlerdir ve topografik niteliktedirler. Resimlerde gölgelendirme varsa da bir derinliği yoktur. Netice olarak Doktor Mustafa Hami'nin gayet insani bir ihtiyaç olan günlük yazma girişimi Osmanlı arşivlerinde eksikleri olan bir dönemi aydınlatması açısından önemlidir. Muhtemelen kendisinin hayal dahi edemeyeceği bir eksikliği doldurmuş olan bu yazma neredeyse 200 yıl sonra gün yüzüne çıkarılmıştır.